

Nr 15.

Ankom till riksdagens kansli den 26 mars 1927 kl. 5 e. m.

*Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av väckta motioner
om minskning av riksdagsmännens arvoden.*

Konstitutionsutskottet har till behandling i ett sammanhang förehaft motionerna nr 177 i första kammaren av herr *Andersson, Karl*, och nr 264 i andra kammaren av herr *Anderson* i Linköping m. fl., i vilka motioner hemställts,

a) i motionen I:177, »att utskottet måtte föreslå riksdagen att såsom vilande antaga följande ändrade lydelse av § 12 riksdagsordningen:

Ledamot av — — — — —
25 riksdaler, vilket dagtraktamente dock ej må överstiga sammanlagt 3,500 riksdaler — — — — —

Ledamot av — — — — —
18 riksdaler — — — — — sammanlagt 2,520 riksdaler — — — — — befallningshavande.»

b) i motionen II:264, »att riksdagen ville för sin del till vidare grundlagsenlig behandling antaga följande förslag till ändrad lydelse av § 12 riksdagsordningen:

§ 12.

Ledamot av första kammaren, som icke är bosatt å ort där riksdag hålles, åtnjuter av statsmedel ersättning för resekostnad till och från riksdagen samt arvode av fyratusen riksdaler för varje lagtima riksdag; dock att, när antingen Konungen upplöser riksdag, innan den varit fyra månader tillsammans, eller ledamot av kammaren eljest avgår från sin befattning under riksdagen, innan så lång tid av dess sammanträde förflutit, eller riksdagen sammanträder i följd därav att Konungen, med upplösande av riksdag, förordnat om nya val, så ock under urtima riksdag, kammarens ledamot undfår, jämte resekostnadsersättning, i dagtraktamente 28 riksdaler, vilket dock ej må överstiga sammanlagt fyratusen riksdaler.

Ledamot av kammaren, som är bosatt å ort där riksdag hålles, undfår arvode av tretusen riksdaler för varje lagtima riksdag eller — i de ovan angivna fall då dagtraktamente utgår — dagtraktamente av 20 riksdaler, dock högst tretusen riksdaler för varje riksdag.

Bihang till riksdagens protokoll 1927. 5 saml. 10 häft. (Nr 15.)

Den ledamot — — — — — dagtraktamente.
 Vill ledamot — — — — — befallningshavande.»
 Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till motionerna.

*Utskottets
yttrande.*

Jämlikt gällande bestämmelser i § 12 riksdagsordningen utgår dagtraktamente till ledamöter i riksdagens båda kamrar med 32 kronor för ledamot, som icke är bosatt å ort, där riksdag hålles, och med 24 kronor för annan ledamot, dock högst resp. 4,500 kronor och 3,400 kronor för riksdag. I nu förevarande motioner hemställas om sänkning av arvodet. I motionen I: 177 föreslås sänkning av dagtraktamentet till 25 resp. 18 kronor; maximibeloppet för hel riksdag skulle utgöra 3,500, resp. 2,520 kronor. I motionen II: 264 föreslås fasta arvoden å 4,000, resp. 3,000 kronor för lagtima riksdag. I fall av riksdagsupplösning, innan riksdagen varit samlad fyra månader, eller då ledamot av riksdagen avginge från sin befattning före denna tid, eller då riksdagen sammanträdde efter upplösning och nyval, eller vid urtima riksdag, skulle — med bibehållande av det nämnda maximibeloppet — i stället för fast arvode ett dagtraktamente på 28 resp. 20 kronor utgå. Såsom skäl för motionärernas yrkanden anföres särskilt, att levnadskostnaderna väsentligt nedgått sedan den tid, då beslut fattades om dagtraktamentenas höjning till nu utgående belopp, d. v. s. i maj 1920.

Till belysning av frågan om riksdagsmännens arvode har utskottet funnit angeläget att närmare undersöka vilka synpunkter, som vid olika tillfällen varit bestämmande vid spörsmålets behandling.

Konstitutionsutskottet framhöll i ett utlåtande vid 1868 års riksdag, att ändamålet med det vid den nya riksdagsordningens tillkomst införda arvodet för ledamöter av andra kammaren varit »att sätta samhället i tillfälle att för utövande av folkrepresentantens viktiga kall kunna taga den verkliga förtjänsten och det levande intresset för samhällets angelägenheter i anspråk, varhelst dessa egenskaper funnes, och utan hinder därav, att de tillhörde personer, vilkas ekonomiska ställning icke tillät dem att utan särskild gottgörelse utbyta sina enskilda sysslor emot arbetet i det allmännas tjänst». Arvodesbeloppet får alltså betraktas som ett uttryck för ett avvägande mot varandra av å ena sidan samhällets intresse att kunna ta i anspråk den verkliga förtjänsten, varhelst den förefinnes, och av å andra sidan de utgiftsbehov, som avsedd social standard vid ifrågavarande tidpunkt betingade.

Vid 1917 års riksdag väcktes motionsvis förslag om höjning av det då gällande riksdagsarvodet, utgörande 1,200 kronor för varje lagtima riksdag eller, då riksdagen avslutades efter mindre än 4 månader, tio kronor om dagen. Konstitutionsutskottet tillstyrkte härvid en höjning av arvodesbeloppen och anförde för sin uppfattning huvudsakligen två skäl. Det starkaste och avgörande argumentet vore, yttrade utskottet, levnadskostnadernas stora stegring

sedan 1865. Men härtill komme det förändrade läge, vari arvodesfrågan råkat i den mån, särskilt gentom förändrade rösträttsbestämmelser, representeranter för folkklasser, som 1865 ännu varit så gott som orepresenterade, kommit att taga plats i båda kamrarna. »Arvodets storlek måste», yttrade utskottet, »numera beräknas med hänsyn jämväl till sådana ledamöter av riksdagen, som under riksdagstiden gå miste om hela sin arbetsförtjänst eller väsentlig del därav. Arvodets uppgift blir i dessa fall att ej allenast täcka de direkta omkostnaderna för vistelsen i Stockholm utan därjämte bereda nödortftig ersättning för förlorad arbetsförtjänst.» Vid bedömandet av frågan om arvodesförhöjningen utgick utskottet från, att arvodets effektiva värde ungefärligen borde motsvara det, som det då gällande arvodesbeloppet ägde vid den tidpunkt, då det bestämdes. Utskottet föreslog med hänsyn till dessa synpunkter ett dagtraktamente av 20 kronor för riksdagsman, bosatt utom riksdagsorten, och 15 kronor för inom densamma bosatt riksdagsman, dock att det sammanlagda arvodet ej skulle överstiga 2,400 respektive 1,800 kronor. Utskottets förslag till grundlagsändring antogs såsom vilande av båda kamrarna och bekräftades sedermera vid 1918 års lagtima riksdag.

År 1920 hemställde konstitutionsutskottet, i anledning av väckt motion, om höjning av arvodet till nu utgående belopp. Det framhölls, att om det ursprungliga arvodets effektiva värde skulle bibehållas, en ytterligare stegring av arvodesbeloppet vore en av priset betingad nödvändighet. Genom den föreslagna förhöjningen skulle, ansåg utskottet, »arvodets effektiva värde något så när komma att motsvara det vid riksdagsordningens antagande stipulerade beloppet». Detta utskottets förslag antogs definitivt vid 1921 års riksdag. I detta sammanhang bör omnämnas, att då vid 1921 års riksdag förslag väcktes om att bestämmelserna om riksdagsarvodet skulle införas i vanlig lag, detta förslag avstyrktes av konstitutionsutskottet, som framhöll, att en viss stabilitet i fråga om dessa bestämmelser vore av behovet påkallad, samt avlogs av båda kamrarna.

Vid 1922 års riksdag framställdes motionsvis förslag om sänkning av riksdagsmannaarvodet. Konstitutionsutskottet framhöll i sitt avstyrkande utlåtande, att det gällande arvodesbeloppet icke kunde anses oskäligt, och hänvisade till vad 1917 års konstitutionsutskott påpekat, nämligen att många av riksdagens ledamöter under riksdagstiden för sitt och sin familjs uppehälle vore helt hänvisade till sitt riksdagsmannaarvode, då de under riksdagstiden icke hade tillfälle till annan arbetsförtjänst. Utskottet framhöll därjämte bland annat, i likhet med föregående år, att en viss stabilitet borde upprätthållas i fråga om hithörande bestämmelser. Utskottets avstyrkande hemställan bifölls av båda kamrarna.

Vid 1924 års riksdag väckta förslag om sänkning av riksdagsmannaarvodet avstyrktes jämväl av konstitutionsutskottet. De gällande dagtraktamentenas realvärde hade visserligen, yttrade utskottet, stigit sedan beslutet i frågan 1920, men arvodet kunde dock ej anses vara för högt tilltaget. Hänsyn borde

såsom ock tidigare betonats, tagas därtill, att åtskilliga av riksdagens ledamöter befunne sig i den ställning, att dagtraktamentet icke blott måste räcka till bestridande av de direkta kostnaderna för uppehållet i Stockholm, utan jämväl till någon del borde utgöra ersättning för sådana inkomster, som vederbörande i följd av riksdagsuppdraget ginge förlustig. Det vore enligt utskottets mening en konsekvens av de förändringar, som efter hand och i synnerhet under de senaste årtiondena skett i fråga om riksdagens sammansättning, att skälig hänsyn toges till detta förhållande. Därjämte framhöll utskottet, att dagtraktamentets effektiva värde icke kunde antagas i nämnvärd mån skilja sig från det effektiva värdet av det ursprungligen gällande dagtraktamentet vid den tid, då detta fastställdes. »Utskottet anser alltså», heter det, »att ur den vid flere föregående tillfällen framhållna grundsatsen om fasthållande vid dagtraktamentets effektiva värde intet stöd kan hämtas för yrkandet om nedsättning därav.» Utskottets avstyrkande hemställan bifölls av båda kamrarna.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att vid behandlingen av frågan om riksdagsmannaarvodet framför allt betonats, att arvodets effektiva värde borde upprätthållas, d. v. s. att gällande arvodesbelopp ungefärligen borde motsvara det ursprungligen gällande dagtraktamentet vid den tid, då detta fastställdes. Därjämte har emellertid även framhållits, att arvodesfrågan i viss mån kommit i ett nytt läge genom de förändringar, som vidtagits i fråga om representationens sammansättning, särskilt så tillvida, som åtskilliga av riksdagens ledamöter numera befinna sig i den ställning, att dagtraktamentet till någon del måste utgöra ersättning för under riksdagstiden mistade inkomster. Slutligen har även vid olika tillfällen understrukits, att en viss stabilitet borde upprätthållas i fråga om riksdagsmannaarvodet.

Då konstitutionsutskottet i år haft att taga ställning till arvodesfrågan, har utskottet ansett sig böra göra till sin den syn på arvodets uppgift, som uttrycktes av 1868 års konstitutionsutskott. Från denna utgångspunkt har utskottet funnit det önskvärt att få fasta hållpunkter för ett bedömande av frågan, huruvida och i vad mån nuvarande arvode kan anses representera en lämplig avvägning av samhällets anspråk på att kunna utnyttja den verkliga förtjänsten och av nuvarande anspråk på avsedd social standard.

För att sålunda vinna en mera fullständig belysning av frågan om det nuvarande arvodets värde i förhållande till det ursprungliga arvodets värde vid den tid, då detta fastställdes, har utskottet från socialstyrelsen införskaffat en utredning rörande utvecklingen av priser, levnadskostnader och löner sedan mitten av 1860-talet. Denna utredning, jämte tillhörande tabell, är såsom bilaga fogad till utskottets utlåtande.

Ifrågavarande utredning visar, att under hela sextioårsperioden 1866—1926 partipriserna förete den minsta stegringen och levnadskostnaderna en något högre, medan inkomsterna för de flesta kategorier av löntagare stigit väsentligt mera. Att finna en ens tillnärmelsevis exakt siffra för levnadskostna-

dernas stegring vid *oförändrad levnadsstandard* är, såsom i utredningen påvisas, med nu tillgängligt material icke möjligt. Större stegringsprocent än 100—150 (alltså indextal 200—250) anses dock icke kunna förutsättas. Då lönerna under motsvarande tid undergått avsevärt större stegring, särskilt vad de lägre inkomsttagarna beträffar, har alltså den allmänna löneutvecklingen medfört en förhöjning av reallönen.

Under sådana förhållanden får, betonas i utredningen, begreppet »oförändrad levnadsstandard» en skäligen abstrakt innebörd. »En person, som för närvarande ville försöka att inrätta sitt liv på det sätt, som för 50 à 60 år sedan var karakteristiskt för hans samhällsställning, skulle obetingat komma att sakna icke blott många av de bekvämligheter på vardagslivets olika områden, varmed han sedan länge blivit van att omgiva sig, utan även åtskilliga hjälpmedel för utförande av den dagliga gärningen, som numera äro oundgängliga, om den grad av effektivitet, som i vår tid kräves, skall kunna upprätthållas.» Man måste därför, fortsätter utredningen, »göra noggrann åtskillnad mellan begreppen 'oförändrad ekonomisk standard', vilken förutsätter möjlighet till oförändrad hushållsförbrukning oavsett prisnivåns växlingar, och 'oförändrad social standard' eller upprätthållande av en given inkomst i orubbad proportion till den som tillfaller andra inkomsttagare i samhället. Endast när fråga är om kortvariga tidsperioder utan starkare rubbningar inom samhället torde det kunna förväntas, att dessa bägge begrepp skola sammanfalla. Gäller det däremot att bedöma skäligheten av ett visst inkomstbelopp i våra dagar med hänsyn till vad som fastställdes för flera årtionden sedan, synes en jämförelse med den allmänna inkomstnivåns utveckling vara det enda rationella förfaringssättet.»

Om den i utredningen uttalade uppfattningen är riktig, och detta torde näppeligen kunna bestridas, bör alltså skäligheten av den stegring av riksdagsmannaarvodet, som ägt rum sedan 1866, bedömas med hänsyn till den allmänna inkomstnivåns utveckling under samma tid. För att riksdagsmannaarvodet skall möjliggöra upprätthållande av en oförändrad social standard, vilket uppenbarligen är arvodets syfte, måste alltså proportionen mellan det nuvarande arvodesbeloppet och den allmänna inkomstnivån vara ungefär densamma som vid den tid, då det ursprungliga riksdagsarvodet fastställdes.

Att den stegring av riksdagsmannaarvodet, som under senare år skett, icke är för hög i förhållande till den allmänna inkomstnivåns utveckling och att alltså det nu utgående arvodet måste betecknas såsom fullt skäligt, torde med tydlighet framgå av den tabell, som är bifogad socialstyrelsens utredning. Då det nuvarande arvodet definitivt beslutades, nämligen vid 1921 års riksdag, medförde detsamma i själva verket icke full kompensation för riksdagsmännen i förhållande till övriga inkomsttagare; indextalet för riksdagsmannaarvodets höjning var vid denna tidpunkt lägre än för samtliga i utredningen upptagna kategorier. Sedermera har på grund av levnadskostna-

dernas och inkomsternas minskning en utjämning ägt rum, men riksdagsmannaarvodet kan det oakttat ej anses för högt i jämförelse med andra inkomstkategorier.

Utskottet finner alltså att, även om hänsyn endast toges till denna synpunkt och icke till övriga på saken inverkan faktorer, vilkas betydelse vid tidigare riksdagsbeslut i frågan understrukits, någon anledning att biträda de framställda förslagen om sänkning av riksdagsmannaarvodet icke föreligger.

Utskottet får alltså hemställa,

- 1) att motionen I:177 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;
- 2) att motionen II:264 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 29 mars 1927.

På konstitutionsutskottets vägnar:

K. VON GEIJER.

Närvarande: herrar *von Geijer, Engberg,* Strömberg, David Bergström,* Adolf Dahl, Leander, Fehr,* N. S. Norling, Nils Anton Nilsson, Per Andersson, Åkerberg,* Sävström,* Magnusson i Tumhult,* Bäckström, Borg, K. A. Westman,* Andersson i Igelboda, Björkman, Karlsson i Vadstena och Forssell.*

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer:

- 1) av herrar *Dahl* och *Björkman*;
- 2) av herr *Leander*, som ansett, att utskottet bort hemställa,
 - a) att motionen I:177 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda,
 - b) att riksdagen ville bifalla motionen II:264;
- 3) av herrar *Per Andersson* och *K. A. Westman*, som ansett, att utskottet bort hemställa,
 - a) att riksdagen ville bifalla motionen I:177,
 - b) att motionen II:264 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;
- 4) av herr *Magnusson* i Tumhult.

Bilag.

KUNGL. SOCIALSTYRELSEN

Stockholm den 11 mars 1927.

Till riksdagens konstitutionsutskott.

Konstitutionsutskottet har hos socialstyrelsen hemställt om en sammanställning av tillgängligt material för belysande av den utveckling, som priser, levnadskostnader och avlöningsförhållanden undergått sedan mitten av 1860-talet. Till fullgörande härav får styrelsen anföra följande.

I bilagda tabell återfinnas uppgifter angående partipriser, levnadskostnader och löner under tiden 1866—1926 i den mån sådana varit möjliga att på till buds stående tid åvägabringa.

Partipriser. Partipriserna äro hämtade från en av kommerserådet Karl Åmark verkställd utredning angående »en svensk prisindex för åren 1860—1913» (Kommersiella meddelanden 1921, nr 18). För de följande åren har denna indexserie fullföljts på av författaren anvisat sätt med tillhjälp av den av professor G. Westin-Silverstolpe i Svensk finansindning offentliggjorda partiprisindexen. Serien är för här föreliggande undersökning omräknad på sådant sätt, att medeltalet för femårsperioden 1866—1870 betecknats med 100 och årssiffrorna för den följande tiden satts i proportion därtill. Till vinnande av större överskådlighet ha för tiden till och med 1910 redovisats endast femårsmedeltal. En blick på den å tabellen återgivna serien visar, att den svenska partiprisnivån från slutet av 1860-talet visserligen undergick någon stegring under högkonjunkturåren i början av det följande årtiondet men sedermera sjönk ända ned till ungefär $\frac{3}{4}$ av utgångsnivån (den lägsta siffran för ett enstaka år var 74 för år 1895). Den stegring, som därefter inträffade, fick först åren omedelbart före världskrigets utbrott sådan omfattning, att en nivå i jämnhöjd med 1860-talets senare hälfts åter nåddes. Under den därefter följande kristiden steg partiprisnivån under åren 1918—1920 ända till vid pass 350, sålunda till en nivå $3\frac{1}{2}$ gånger så hög som den här till utgångspunkt använda. Fallet från denna topp-punkt har emellertid sedermera varit utomordentligt starkt, och för närvarande synes man kunna räkna med ett relativt stabilt läge vid siffran 150.

Levnadskostnader. Någon fortlöpande undersökning av levnadskostnadernas förändring under hela 60-årsperioden finnes för närvarande icke. Socialstyrelsens utredningar, vilka numera ligga till grund för styrelsens levnadskostnadsindex, kunna icke ledas tillbaka längre än till 1905. För de senaste tjugu åren återfinnas jämförelsetal i tabellens andra sifferkolumn. För att erhålla bästa möjliga jämförbarhet med partipriserna har den genomsnittliga levnadskostnadsnivån för den första fullständiga femårsperioden, 1906—1910, satts till 95 eller samma siffra, varmed partipriserna för samma period betecknats. Från denna enhetliga nivå kan man sedermera konstatera i vad mån de bägge serierna följas åt eller avvika från varandra. Man finner, att under de få åren fram till världskrigets utbrott utvecklingen till synes varit ganska parallell, varemot krigsförhållandena omedelbart åstadkommo en så stark stegring av partipriserna, att kurvan för levnadskostnaderna, som ju utom av varupriserna är starkt beroende av hyror, skatter med flera taxeposter, vilka icke så hastigt påverkades av de av kriget fram-

kallade rubbningarna i varutillförseln, blev långt efter. Mot en topp-punkt, överskjutande 360 för partipriserna, kom heller icke för levnadskostnaderna att svara högre årssiffror än vid pass 270. Å andra sidan har efter krisåren levnadskostnadernas sänkning gått väsentligt långsammare än partiprisernas, och de senaste åren visa ringa förskjutningar från siffran 180 enligt det här använda beräkningssättet. På den korta period av 20 år, för vilken jämnlöpande sifferserier finnas för belysande av partiprisernas och levnadskostnadernas förändringar, har sålunda uppstått en marginal mellan de bägge serierna, som 1926 nått upp till 29 enheter eller 19,5 % av partiprisindexen.

Periodens kortvarighet och de enastående omvälvningarna under världskrigsåren omöjliggöra dragandet av säkra slutsatser från dessa siffror, huruvida även under andra tidsskeden en skiljaktig utveckling av partipriser och levnadskostnader bör förutsättas eller om man fastmera bör antaga, att under lugnare samhällsutveckling de bägge kurvorna i huvudsak följas åt.

Är det senare fallet ifråga om tiden 1866—1905, skulle levnadskostnaderna under hela perioden 1866—1926 kunna anses ha stigit med c:a 80 %.

Till ytterligare belysning av denna siffra torde emellertid följande böra anföras.

Levnadskostnadernas fluktuationer bestämmas i första hand utom av de varupriser, som ensamma ingå i partiprisindexen, av priset på arbetskraft av skilda slag. Sålunda består skillnaden mellan de i levnadskostnadsindexen ingående detaljpriserna och de vid partiprisindexens beräkning noterade partipriserna däri, att de råvaror och halvfabrikat, som dessa senare för det mesta avse, blivit föremål för en mer eller mindre genomgripande förädling och därefter omhändertagits av distributionen, vilket allt förutsätter särskilda arbetskostnader. För beräkning av partiprisindexen noteras vidare de för frambringande av bostäder och andra nyttigheter erforderliga förnödenheterna, men för levnadskostnadsindexen priset på nyttigheterna färdigställda, alltså efter större eller mindre ytterligare arbetskostnader. Nu framgår av tabellen, att lönefaktorn jämväl under tiden 1866—1905 visade en icke oväsentlig stegringstendens, under det att partipriserna ännu vid slutet av denna period lågo lägre än vid dess början. Det är visserligen påtagligt, att den starka stegringen i lönerna ej till fullo återverkat på levnadskostnaderna, när samtidigt arbetskraftens effektivitet ökats till följd av förbättrad teknisk utrustning och arbetets intensifiering, men helt skulle förskjutningen mellan varu- och arbetskostnader nog helt visst icke utplånats i en levnadskostnadsindex för tiden 1866—1905, om en sådan funnits att tillgå. Vad särskilt Stockholm beträffar utgör i varje fall hyresstegringen, som under hela perioden 1866—1926 representerar minst fyrdubbling (per eldstad räknat) en mycket kännbar kostnadsökningfaktor, som är det sammanlagda resultatet av höjda materialpriser, arbetslöner samt tomt- och spekulationsvärden, de senare betingade bland annat av huvudstadens uppväxt till storstad.

De anförda omständigheterna tillsammans torde till fullo rättfärdiga den uppfattningen, att jämväl om man för hela undersökningsperioden räknar med oförändrad levnadsstandard, den verkliga kostnadsökningen från dess början till dess slut varit avsevärt större än den ovannämnda procent-siffran, 80 %.

Löner. Det har syntts önskvärt att i den mån det varit möjligt belysa löne-(inkomst-)utvecklingen på olika områden i samhällslivet. Från statens olika verksamhetsfält ha till en början utvalts några grupper av befattnings-

havare, vilka kunna anses representativa för skilda delar av tjänstemannakårerna. Särskild försiktighet har därvid iakttagits i syfte att undvika sådana tjänstemannakategorier, vilka till följd av ändrade arbetsuppgifter blivit underkastade löneförskjutningar av mindre typiskt slag.

Tvenne representativa serier av lönesiffror för arbetarklassen återgivas vidare, nämligen för statkarlar och för grovarbetare i Stockholms stads tjänst. För tiden t. o. m. år 1915 ha inkomsterna för dessa grupper redovisats i femårsmedeltal.

Däremot har det icke varit möjligt att erhålla representativa uppgifter angående löneutvecklingen för mera kvalificerade tjänster inom det enskilda näringslivet.

För alla de redovisade grupperna hava uträknats indextal, varvid medelinkomsten under femårsperioden 1866—1870 satts = 100. Härigenom har jämförelse med partiprisnivåns utveckling underlättats.

För de olika kategorierna av statstjänare,
stationskarl i Stockholm,
stationsskrivare i Stockholm,
notarie i generalpoststyrelsen,
lektor i Stockholm,
provinsialläkare,
kammarråd,

har utredningen avsett att fastställa de enligt resp. lönereglementen gällande lönesatserna. När ålderstillägg funnits, har i tabellen angivits en medelsiffra mellan begynnelse- och slutlön. De under periodens förra del talrikt förekommande sportel- och naturainkomsterna ha så vitt möjligt undvikits därigenom, att företrädesvis utvalts tjänstemannagrupper, för vilka dylika inkomster saknades eller spelade en underordnad roll. Med avseende på notarierna i generalpoststyrelsen har emellertid uppgivits, att under det äldsta i tabellen medtagna lönereglementets giltighet viss sportelinkomst utöver den angivna inkomstsiffran kunde påräknas. I lönen för stationskarlar och stationsskrivare ingick tidigare s. k. inkvarteringsbidrag såsom ersättning för fri bostad. Detta bidrag är givetvis medräknat i inkomsten liksom för de förre också beklädnadsersättning. Bostad eller kläder in natura förekom däremot icke för befattningshavarna i Stockholm. Med avseende på stationskrivarnas löneförmåner bör beaktas, att den gamla enhetliga stationsskrivaregraden klövs år 1886, varvid tillkom en ny grad, förste stationsskrivare. De i tabellen återgivna siffrorna avse för de senare åren vanlig, ej förste stationsskrivare. Löneinkomsterna för statstjänstemännen äro så vitt möjligt angivna för samtliga år. I vissa fall ha emellertid för kortare perioder förekommit provisoriska dyrtidstillägg, vilka möjligen i några fall äro uteslutna. Härigenom torde dock icke nämnvärt den allmänna bilden av löneutvecklingen ha ändrats. Vidare har det ansetts onödigt att uträkna den faktiska löneinkomsten för vart och ett av åren under den senaste kristiden, enär den då rådande osäkerheten med avseende på lönerna och de upprepade gånger förändrade föreskrifterna angående dyrtidstilläggen skulle medfört ett betydande arbete för att ernå fullständighet. Styrelsen har därför trots sig kunna begränsa sig till att återgiva inkomstsiffrorna för åren 1921, 1923, 1925 och 1926. Det förstnämnda av dessa år stodo lönerna inom flertalet tjänstemannagrupper på sin högsta nivå; året 1922 betecknar en avsevärd sänkning, de bägge sistnämnda åren karakterisera den nuvarande löneställningen.

Med avseende på provinsialläkarna ha de sporadiska inkomstsiffrorna för tidigare år hämtats ur kommittéutredningar, vilka företagits i samband med löneregleringar. De avse de beräknade genomsnittliga inkomsterna av såväl lön som praktik för provinsialläkarna i sådana distrikt, där icke på grund av särskilt svåra levnadsförhållanden eller andra omständigheter tillkomma extra löneförmåner. Den avrundade siffran för år 1926 är en uppskattning med utgångspunkt från det av samma års riksdag antagna nya lönereglementet.

Övergår man nu till en granskning av de i tabellen redovisade lönesiffrorna, torde man till en början böra uppehålla sig vid uppgifterna angående inkomsterna för statkarlar (ur den officiella jordbruksstatistiken) och grovarbetare i Stockholms stads tjänst (enligt erhållna uppgifter från stadens gatukontor). Tillgängligt material visar, att statkarlsgruppens löneutveckling är i sina huvuddrag karakteristisk även för andra kategorier av lantarbetare, liksom å andra sidan de medtagna grovarbetarelönerna torde kunna antagas vara någorlunda betecknande för den relativa lönenivån för grovarbetare i städerna; dock bör beträffande den senare sifferserien framhållas, att med all sannolikhet Stockholms utveckling till dyrort i jämförelse med andra stadssamhällen under senare hälften av 1800-talet medfört en relativt kraftig lönestegring i huvudstaden, låt vara att denna möjligen motvägts genom kommunalarbetarnas successiva utveckling från mera tillfälligt anställda arbetare till en fast kår. Jämför man de bägge arbetarekategorierna med varandra, finner man, att deras löner i huvudsak höllo jämna steg fram till sekelskiftet, dock med något försteg för stadsarbetarna, och att detta försprång sedermera och i synnerhet efter världskriget ökats därhän, att denna grupp numera nått en lönenivå, innebärande i det närmaste sjudubbling av den vid periodens början gällande, under det att statkarlarnas löner endast ungefärligen fyrdubblats. Medan dessas inkomst i kontant och naturaförmåner (den fria bostaden och bränslet dock oberäknade), vid periodens början uppgick till c:a 2/3 av Stockholmsarbetarnas, översteg den vid dess slut föga 1/3 därav, varvid dock är att märka, att statarnas naturaförmåner under hela tidsperioden varit rätt lågt värderade.

Löneutvecklingen för de olika grupperna av statens befattningshavare har som naturligt är gått efter i någon mån ensartade linjer, varvid dock tydligt framträder den allmänna tendens, som kan spåras under periodens senare del att giva de lägre löntagarna procentiskt större lönetillägg och sålunda utjämna skillnaderna mellan de olika löneklasserna.

Kort före början av den här redovisade perioden, d. v. s. i slutet av 1850-talet, hade en omfattande lönereglering genomförts inom statsförvaltningen, vilken för den då nyorganiserade järnvägsförvaltningen fullföljdes under 1860-talet. Den därefter följande ganska kraftiga prisstegringen och framför allt den allmänna högkonjunktur, som rådde i början av 1870-talet, föranledde vid denna tidpunkt förnyade löneregleringar, såsom tabellen utvisar. Under den långvariga prisfallsperioden från denna tid ända till mitten av 1890-talet rådde ett i huvudsak konstant löneläge för statens befattningshavare. Redan innan prisnivån nått sin lägsta punkt i mitten på 1890-talet hade emellertid arbetarnas löneinkomster börjat stiga. När sedermera denna tendens förstärktes genom den påbörjade uppgången av priserna, befanns snart en allmän revision jämväl av statens löner ofrånkomlig. År 1903 tillsattes den stora löneregleringskommittén, och de första nya lönereglementena

antogos av riksdagen under de följande åren. Dessa voro baserade på den vid pass år 1905 rådande levnadskostnadsnivån.

Vid tiden närmast före världskriget finner man för de högre av statens befattningshavare (i tabellen representerade av kammarråd och lektor) en lönenivå $1\frac{2}{3}$ gånger så hög som 50 år tidigare. För mellan- och de lägre graderna hade lönerna drygt fördubblats.

Redan vid tiden för världskrigets utbrott hade emellertid statsmakterna principiellt uttalat sin uppfattning, att den allmänna prisstegringen under den då senast gångna tioårsperioden (vilken kan beräknas till 15 à 20 % av 1905 års prisnivå) gjort en ny allmän lönereglering ofrånkomlig. De först provisoriska och sedermera definitiva löneregleringarna, kombinerade med tillfälliga understöd, krigstidshjälp och dyrtidstillägg i skiftande former. Åstadkommo under krisåren en kraftig ansvällning av lönerna, vilken dock endast i relativt få fall och under korta perioder innebar kompensation för levnadskostnadernas samtidiga stegring.

Den för närvarande rådande lönenivån visar för statens befattningshavare vid jämförelse med löneläget på 1860-talet en tydlig skiktning efter löneklasser. De lägsta löntagarna, som i de i tabellen innehållna stickproven representeras av stationskarlar i Stockholm, åtnjöto år 1926 något över 5 gånger så hög lön som vid periodens början. Även om denna höjning får anses relativt kraftig, hade den dock icke kunnat hålla jämna steg med grovarbetarnas i Stockholm, utan särskilt under det sista årtiondet stannat avsevärt efter denna. Efter stationskarlarna följa sedan i tabellen i ordning efter lönestegringens omfång stationsskrivare, notarier, lektorer och sist flertalet tjänstemän i den s. k. rådsgraden, av vilka de sistnämnda stannade vid en något mer än $2\frac{1}{2}$ -dubbling av den på 1860-talet utgående lönen. Den nära växelverkan mellan provinsialläkarna och utövarna av det fria läkaryrket torde ha föranlett en relativt kraftig höjning av de förras med tjänsten förenade inkomster. Antager man för dem en med övriga befattningshavare jämnloppande inkomststegring från 1860-talet till 1880, för vilket år den första inkomstberäkningen föreligger, skulle deras tjänsteinkomster under hela perioden ungefärligen ha fyrdubblats.

Sammanfattning. Den föregående framställningen giver vid handen, att under hela sextioårsperioden 1866—1926 partipriserna förete den minsta stegringen och levnadskostnaderna en något högre, medan inkomsterna för de flesta kategorier av löntagare stigit väsentligt mera.

Det förhållandet, att levnadskostnaderna visa större stegring än partipriserna, gör givetvis, att man icke kan lägga en partiprisindex till norm för bestämmande av ersättning för viss arbetsprestation utan att därigenom åstadkomma en sänkning av ersättningens realvärde (köpkraft) för mottagaren.

Att finna en ens tillnärmelsevis exakt siffra för levnadskostnadernas stegring vid förändrad levnadsstandard är, såsom redan är uppvisat, med nu tillgängligt material icke möjligt. Större stegringsprocent än 100 à 150 (alltså indextal 200—250) torde dock icke kunna förutsättas. Den allmänna löneutvecklingen har sålunda medfört en förhöjning av reallönen samtidigt med att den åstadkommit en avsevärd förskjutning de olika samhällsklasserna emellan. Begreppet »oförändrad levnadsstandard» får under sådana förhållanden en skäligen abstrakt innebörd. En person, som för närvarande ville försöka att inrätta sitt liv på det sätt, som för 50 à 60 år sedan var karakteristiskt för hans samhällsställning, skulle obetingat komma att sakna icke

blott många av de bekvämligheter på vardagslivets olika områden, varmed han sedan länge blivit van att omgiva sig, utan även åtskilliga hjälpmedel för utförande av den dagliga gärningen, som numera äro oundgängliga, om den grad av effektivitet, som i vår tid kräves, skall kunna upprätthållas.

Man måste därför, synes det, göra noggrann åtskillnad mellan begreppen »oförändrad ekonomisk standard», vilken förutsätter möjlighet till oförändrad hushållsbrukning oavsett prisnivåns växlingar, och »oförändrad social standard» eller upprätthållande av en given inkomst i orubbad proportion till den som tillfaller andra inkomsttagare i samhället.

Endast när fråga är om kortvariga tidsperioder utan starkare rubbningar inom samhället torde det kunna förväntas, att dessa bägge begrepp skola sammanfalla. Gäller det däremot att bedöma skäligheten av ett visst inkomstbelopp i våra dagar med hänsyn till vad som fastställdes för flera årtionden sedan, synes en jämförelse med den allmänna inkomstnivåns utveckling vara det enda rationella förfaringssättet.

GUNNAR HUSS.

Hugo Heyman.

Å r	Partiprisindex (enl. Åmark) 1866-1870=100	Levnadskostn. index (enl. K. Socialstyr.) 1906-1910=96	Statare, värde av stat o. lön oberäknat bostad o. bränsle (enl. jordbruksstatistik)		Grovarbetare vid Stockholms stads gatukontor, inkomst per dag		Stationskarl vid statens järnvägar i Sthlm (medeltal mellan begynnelse- och slutlön)		Stations skrivare vid statens järnvägar i Sthlm (medeltal mellan begynnelse- och slutlön)	
			Kr. pr år	Indextal 1866-70=100	Kr. pr dag	Indextal 1866-70=100	Kr. pr år	Indextal avlönning 1867-70=100	Kr. pr år	Indextal avlönning 1867-70=100
1866										
1867										
1868	100			280	100	1.46	100			
1869										
1870										
1871								654	100	1332
1872										
1873	110			375	134	1.92	132			
1874										
1875										
1876										
1877										
1878	97			378	135	1.78	122			
1879										
1880										1692
1881										
1882										
1883	89			366	131	1.99	136			
1884										
1885										
1886								726	111	
1887										
1888	82			366	131	1.99	136			
1889										
1890										
1891										
1892										1512
1893	79			404	144	2.40	164			
1894										
1895										
1896										
1897										
1898	81			456	163	2.56	175	864	132	
1899										
1900										
1901										
1902										
1903	87			507	181	2.88	197	900	138	1908
1904										
1905										
1906										
1907										
1908	95	95		609	218	3.91	268			
1909										
1910										
1911	99	98						1556	239	2940
1912	104	101								
1913	105	103		655	234	4.22	289			
1914	114	105								
1915	150	119								
1916	192	134		777	278	4.56	312	—	—	—

Notarie i generalpoststyrelsen (medeltal mellan begynnelse- och slutlön)		Lektor i Stockholm (medeltal mellan begynnelse- och slutlön)		Provinsialläkare i distrikt av normaltyp Lön + beräknade praktikinkomster		Kammarråd m. fl. (medeltal mellan begynnelse- och slutlön)		Levnadskostn.-index (enl. K. Societätspr.) 1900=1910=90	Parlörspånder (enl. Åmarty) 1866-1870=100	Å r		
Kr. pr år	Indextal avlönning 1867-70=100	Kr. pr år	Indextal avlönning 1866-70=100	Kr. pr år	(Indextal inkomst 1880=100)	Kr. pr år	Indextal avlönning 1866-70=100					
2200	100	3000	100	4467	(100)	5000	100	—	100	1866		
												1867
												1868
												1869
												1870
												1871
												1872
2400	109	3250	108								110	1873
												1874
												1875
2880	131	3500	117			6000	120			1876		
												1877
									97	1878		
										1879		
										1880		
										1881		
										1882		
									89	1883		
										1884		
										1885		
										1886		
										1887		
									82	1888		
										1889		
										1890		
		3875	129							1891		
										1892		
									79	1893		
										1894		
3500	159					6700	134			1895		
										1896		
										1897		
									81	1898		
		4000	133							1899		
										1900		
		4400	147							1901		
										1902		
									87	1903		
										1904		
										1905		
										1906		
								95	95	1907		
										1908		
										1909		
		5000	167							1910		
								98	99	1911		
4850	220			8062	(180)	8400	168	101	104	1912		
				8348	(187)			103	105	1913		
				8454	(189)			105	114	1914		
								119	150	1915		
—	—	—	—	8764	(196)	—	—	134	192	1916		

Å r	Partiprisindex (enl. Åmark) 1866-1870=100	Levnadskostn.-index (enl. K. Socialstyr.) 1906-1910=95	Statare, värde av stat o. lön oberäknat bostad o. bränsle (enl. jordbruksstatistiken)		Grovarbetare vid Stockholms stads gatukontor, inkomst per dag		Stationskarl vid statens järnvägar i Sthlm (medeltal mellan begynnelse- och slutlön)		Stations skrivare vid statens järnvägar i Sthlm (medeltal mellan begynnelse- och slutlön)	
			Kr. pr år	Indextal 1866-70=100	Kr. pr dag	Indextal 1866-70=100	Kr. pr år	Indextal avlöning 1867-70=100	Kr. pr år	Indextal avlöning 1867-70=100
1917	253	164	954	341	6.18	423	—	—	—	—
1918	352	231	1283	458	9.18	629	—	—	—	—
1919	342	269	1580	564	11.97	820	—	—	—	—
1920	360	277	1787	638	12.64	866	—	—	—	—
1921	219	245	1578	564	14.40	986	5111	781	8470	636
1922	168	199	1225	438	10.64	729	4086	625	6905	518
1923	162	182	1105	395	9.04	619	—	—	—	—
1924	161	180	1125	402	9.20	630	—	—	—	—
1925	162	182	1063	380	9.76	668	3495	534	6111	459
1926	149	178	—	—	10.—	685	3439	526	6011	451

Notarie i generalpoststyrelsen (medeltal mellan begynnelse- och slutlön)		Lektor i Stockholm (medeltal mellan begynnelse- och slutlön)		Provinsialläkare i distrikt av normaltyp Lön + beräknade praktikinkomster		Kammarråd m. fl. (medeltal mellan begynnelse- och slutlön)		Levnadskostn.-index (enl. K. Socialstyr.) 1906-1910=96	Partiprisindex (enl. Amark) 1866-1870=100	Å r
Kr. pr år	Indextal avlönning 1867-70=100	Kr. pr år	Indextal avlönning 1866-70=100	Kr. pr år	(Indextal inkomet 1880=100)	Kr. pr år	Indextal avlönning 1866-70=100			
—	—	—	—	—	—	—	—	164	253	1917
—	—	—	—	—	—	—	—	231	352	1918
—	—	—	—	—	—	—	—	269	342	1919
—	—	—	—	—	—	—	—	277	360	1920
11600	527	12739	425	—	—	17328	347	245	219	1921
9536	433	10606	354	—	—	14940	299	199	168	1922
—	—	—	—	—	—	—	—	182	162	1923
—	—	—	—	—	—	—	—	180	161	1924
8544	388	9711	324	—	—	13236	265	182	162	1925
8400	382	9908	330	15000	(336)	13044	261	178	149	1926